

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

Գ Ա Ն Գ Ա Տ (*)

Ստորե կը հրատարակենք նոր մէկ փոփոխակը նշանաւոր այն ա՛րտնդատ տաղին, որ ձեռագրիչներու մէջ վերագրուած է զանազան հեղինակներու, ինչպէս՝ Ֆրիկ, Բարսեղ, և Սարգսաւազ վարդապետ: Այս նոր փոփոխակը, որ կը գտնուի մեր Ձեռագրատան Թ. 714 նոտրագիր Ժողովածունի մէջ (էջ 227-233), անանուն է:

Տաղիս սկիզբը յայտնապէս թերի է, այդ պատճառով առաջին հինգ տուները, բացառութեամբ երեք տողի, առինք Բարսեղեան փոփոխակէն: Իսկ վերջաւորութիւնը թերի է կամ ոչ՝ դժուար է ճշգրտել: Գրաւորի է որ ձեռագրին 233րդ էջին վարի մասը եւ յաջորդ էջը դատարկ ձգուած են:

Ներկայ փոփոխակը ունի 25 լամն տու-
նիւր սրտն ուրիշ որեւէ փոփոխակի մէջ չեն գտնուիր. ինչպէս նաեւ բազմաթիւ տողեր իրեն սեփական: Մեր ձեռագրին մէջ տաղը միայն գրուած է իրեն արձակ, միայն ջանի մը տեղ լուսանցքի վրայ կարմրա-դեղով նշանակուած են այբուբենի տոտեր. այսպէս Ա = ժդ, Բ = իա, Գ = իե, Դ = լզ: Ներկայ տնտառումը կատարուած է մեր կողմէ: Մէկ երկու տեղ կան հաւանաբար թերի տուներ:

Ոչն փոփոխակը մէկէ աւելի տեսակէտ-
ներով արժէքաւոր է, այդ պատճառով
անոր հրատարակումը կարեւոր նկատեցինք:

Ա.

Աստուած արդար եւ յիւաւի,
եւ ողորմած յամենայնի,
աւ քեզ հանդէս գամ ի վիճի,
թէ դու լրես քո ծառայի:

Բ.

Այս ք զարմանք եւ հրաշալի
որ կու լինի ի յաշարհի.
եւ հիպոցումս ազգի ազգի,
զոր տեսնեմք վերայ երկրի:

(*) Վերնագիրը մեր կողմէն դրուած է:
Ա - Բ. - Բ:

Գ.

Գեմ մէկ Աղամ եր ի Դարխսի,
եւ մէկ եւա իւր նրմանի,
եւ մի բարբառ երբայեցի,
մինչեւ կեեալ ազոյ անի:

Դ.

Այ, այս բանս է հիւսնալի,
եւ տուաւ զարմանալի.
թէ մէկ Աղամ եւ յեւայե
ծրնան ու [= հազար] ազգ ի երկրի:

Ե.

Մեկըն Հրոմ, մեկըն Վրացի,
մեկըն Տանիկ, մեկն Ասորի,
մեկն է ձրնուս երբայեցի,
եւ մինն Արաք Հազարացի:

Զ.

Մեկըն է Գուրք Քանանացի,
մեկն Արապիկ Սցիպացի,
մեկըն է Թուրք, մեկըն Պարսիկ,
մէկ այլնարիքն Յուսնգնի:

Է.

Այս ու [= հազար] ազգ ի երկրի,
նո [= հարիւր հազար] ցեղ հալսրնի,
որ ոչ հանչեն զձայր եւ զմրդի,
կամ թէ Աստուած կայ զիսնի:

Ը.

Ազգ առնէ ի վերայ ազգի,
եւ մէկ մէկն են թեմամի.
եւ դու ես Տէր յերկնի 'ու երկրի,
ու քեզ չաճեն յօյն ամենի:

Թ.

Մեկն ասէ եւս եմ պիտանի,
մեկըն թէ եւ երեսնի,
հազար ազգ այլ կան ի յերկրի,
որ այս կերպովս են ի վիճի:

Ժ.

Իմ Տէր ցըցոյ ըզպիտանին,
հաւատք որ զաս ընտրեմք բարին,
այս բաժինքս ի յաշարհի,
ու իրենքս մէկ յԱղաձայն արդի:

Ճ.Ա.

Ազգերս քոյ ծնան երկրի,
հաւատք ընդէ՞ր չունին ըզմի,
դու Տէր եկիր ի յաշարհի,
եւ իսպէցար ի մէջ երկրի:

Գ. 1-2. - Բ:

3. - մի, մէկ, Բ 15:

4. - Բ:

Դ. 1-3. - Բ:

4. - Քանի ազգեր ծընան յերկրի, Բ 20:

Ե. 2-4. - Բ:

ԺԲ

Ան երբ գնահն առեա խաչի,
խաչուեացեա թողեա յերկրի,
կամ է՞ր մեռաւ վասն աշխարհի,
եռախտի չեա մարգկան ազգի:

ԺԳ

Ապասկ առեա թրով ի լի,
եւ խիպն ի սիրտդ չանկանի,
թոյլ ետուր սասանայի,
զմեզ ի յիւր ձեռն անդին գերի:

ԺԴ

Ջերկիրքս սկիւր ես ի
ու կես երկիրս ստատնայի,
ու այս խանձանքս Թորգոմի,
ոչ [եմ] մեռած 'ու [ոչ] կենդանի:

ԺԵ

Ջի գամեն կամի ի շարի,
եւ ենք կոխան ամենազգի,
որ անխընայ 'ու [ան]յազգի,
մաւեն ի սուրբն սուսերի:

ԺԶ

Բայց քե մարմին ենք մրսեղի,
յեղեգրն չեմք կամ խոս վայրի,
որ խանձ արկել ես կլրակի,
զեզ զանդաստն ի փառքերի:

ԺԷ

Իմ Տեր քե չենք քեզ պիտանի,
եւ կամ չունինք գործ ինչ բարի,
դու չնշե գմեզ ի մեկ ուրդի,
մի՛ տար ի ձեռքն ի:

ԺԸ

Որ քե քանի տանին գերի,
քանի տանին շարշարելի,
քանի արիւն հեղուն յերկրի,
քանի կանայք թողուն այրի:

ԺԹ

Գեմ մարմինք եմք մրսեղի,
չեմք վեմ անտարժ ապառաժի,
էո միամիտքն վրստանի,
կենաց ամեն ազգի գերի:

ԺԺ

Եւ դու Տեր յերկնի ու յերկրի,
ու ամեն քեզ դոյր կու թրվի,
թողունք ի յայլ բան խնդրելի,
որ ե ժըմուս մեզ գիտելի:

ԺԻԱ

Ամ, այս ընդէ՞ր ե լինելի,
հանց անցւա՞նս որ կու լինի,
որ մեկն ապրի 6 [= հարիւր] տարի,
որ մեկըն տասն չըհանանի:

ԻԲ

Այն որ [ի] պեքս ե մեռանի,
ու [որ] անպե՛ս ե հաստատի,
գեղեցկագոյն զրդայն մեռնի,
'ու ասամմարութի պառաւըն ժրի:

ԻԳ

Երեսնամեայ մանուկն բնկնի,
ն [= հարիւր] ամեայ ձերքն նդնի,
այն որ տերն ե պակասի,
այն որ ծառայն [ե] ժուժկայի:

ԻԴ

Որ մահ ուզե մահրն հեռի,
որ կեանք ուզե կեանքն կարնի,
մեկին մեկիկ որդի լինի,
անաւր 'ու անժամ այն մեռանի:

ԻԵ

Ու մեկ մի ժըն [= տարն] նիզ ունի,
'ու այնոց ոչ մազ մի չպակասի.
ամ, է՞ր պիտեա այս այսպիսի,
մահ անտարժան դառն ու լեղի:

ԻԶ

Մահ թող ձերոյն գայր 'ու աղատին,
հանց զրդային ու հարուստին.
զի պատգամօ մօրն եւային,
հաստ մահու գերեզմանին:

ԻԷ

Այս մեկ այլ բանս է՞ր կու լինի,
կամ ի յուժէ՞ կու հանաչի,
որ մեկ մը տեր [լինի] յերկրի,
մեկ մը կարօտ դոն մի հացի:

ԻԸ

Մեկն ե իշխան եւ հօր որդի,
մեկ այլն աղաւս 'ու ողորմելի,
մեկն ի յազգէ՞ր յարմունի,
մեկին ու [= հազար] պապն ի մուրի:

ԻԹ

Մեկին ու [= հազար] ձի ու ջորի,
մեկին ոչ ուլ ու ոչ մահի,
մեկին անշափ գանձ եւ ոսկի,
մեկին ոչ փող մի պղղընձի:

ԻԺ

Մեկին [հազար] պարկ մարգրօի,
մեկին ոչ մեկ հուլ ապիկի,
մեկին ու [= հազար] փերթ հանդերձի,
մեկն ե մեկիկ եւ անվարօի:

ԻԳ. 2. ճգնի, չընէի, Ս 53.

ԻԴ. 4. — անաւր 'ու անժամ, Բ 124. Ս 62. «
անժամ ու անուր, Ա».

ԻԵ. 3. — լինի, է, Ա.

Լ. 1. — պարկ, հատ, Բ 145. կապ, Ս 87.

2. — հուլ, հուլիկ, Բ 146. հլու, Ս 88.

3. — փերթ, բռն, Ս 93.

ԺԷ. 3. — աւրի, հատ, Բ 107, Ս 31.

ԼԱ

Մեկն ընդ երկինք ի վեր անձնի,
մեկն անդրնդոց հաւասարի,
մեկն մի ունի եւ յաւելյի,
մեկին չիկայ 'ու ոչ այլ լինի:

ԼԲ

Մեկին բեղդեր եւ փողանի,
մեկ[[ին] ոչ տուն [կայ] 'ու ոչ տեղի,
մեկն ի բազմաց փառաւորի,
մեկն ի բիրտոյ կու պարտուի:

ԼԳ

Մեկին հարամըն յաջողի,
մեկին հալալըն կորնչի,
մեկն է յաղթող անպարտելի,
մեկն է սրկար անկապելի:

ԼԴ

Ամ գտնի ի յայլ բան պիտանի,
որ է ժամուս մեզ բնեւի:

ԼԵ

Որ [մեկ] մի ճորս է ավագի,
առջեւ[Յ]ի վառ[Յ]անեղելի,
կու ծառայէ զէս Քրիստոսի,
'ու իրմէ ոչինչ հրոմբ չունի:

ԼԶ

Ու մեկ մ'այլ ճորս կայ պարի,
որ իջարին յինք մեկ նայի,
բայց երբ հողոյն ժամրն լինի,
յապկեն ա [= հազար] բարի տեսնի:

ԼԷ

Ու' այլ կայ մանուկ եւ հօր որդի,
պատերազմող յամեն տեղի,
ո'ւ ինքն ընկեցած յամեն տեղի,
սքնազ անեն զինք ով պիտի:

ԼԸ

Ու մեկմ վաս վասի որդի,
ոչ է քրքի ո'ւ ոչ բըպսրի,
ո'ւ ինքն ի յակին ո'ւ երեւելի,
ո'ւ յապկեն ու [հազար] հարկի ունի,
ո'ւ ամենքս մեկ մղամայ որդի:

ԼԹ

Մեկն է արտոյն արգար հողի,
ո'ւ ավկին աննենց զէս Քրիստոսի,
ո'ւ ինքն անվասան ո'ւ անպիտանի,
զէս հեթանոս կամ ալլագի:

ԼԺ

Մեկըն զու գայ այս օր երկրի,
յեզուցն յականջըն բըպսրի,
մեկն է ծառայ և [= հարկը] տարի,
ու հաւն կայ զէս տուն մ'անհարկի:

ԽԱ

Ի ծառայութեան ժամանակին,
նորսն սիրուն է զէս որդին,
բայց երբ լինի ծամ հրադին,
նորսուն այն աւրն խրոպի:

ԽԲ

Ավագըն հայր է ամենի,
այրեաց ո'ւ որդոց եւ աղբասի,
որ ամենայն աղամ[ո]րդի
որպէս յԱսուած ապաւինի:

ԽԳ

Բայց անմարդին գայ զլոյսն ունի,
ո'ւ ազ[ո]ռացն որդեացն արեւ չհարկնի:

ԽԴ

Բայց քէ իշխան է հօր որդի,
եւ քէ աղբաս է ի մուրի,
քէ տուրուար ու բախս չունի,
բոլ մայրն զինք չընճանի:

ԽԵ

Ու երբ հալ մի ծընանի,
քէ ձգէ ի գէտն ու խալսի,
հանձ մեծ[ա]նայ ու պանդրիսի,
ու գայ ա [= հազար] ցեղ զըմարի:

ԽԶ

Թէ ինքն է հաջ հաջի որդի,
աղեկ մանուկ աննենի,
կամ քէ կին է գովելի,
գեղեցկագեղ զարմանալի:

ԽԷ

Կամ մեծի դուստր քաղուհի,
համանման մօրն Նայի,
քէ տուրք ու բախս չունի,
հասկէ քէ դուստր է աղբասի:

ԽԸ

Թէ Բահանայ է պիտանի,
կամ վարդապետ է գովելի,
քէ տուրք ու բախս չունի,
նայ շիրասաց կոչի յերկրի:

ԽԹ

Բախսվորն գայ հռչակելի,
հարկ[ի]նքն ի վեր (զ)ման զամենի,
ոչ է վրեժ ո'ւ ոչ ծարակնի,
յաբոռ նստի ի Մովսիսի:

ԽԺ

(Ու) Անբախսըն գայ կայ ի կաղի,
հեղ եւ հանգարս 'ու առաքինի,
որ քէ ա [= հազար] գիտուն լինի,
զէս խաբեբայ ինքն երեւի:

ԽԱ

Արդ զգոյաւորն բնեցի,
ապենց զընտրն իմանալի,
արուեստ ու շնորհ գինչ ու լինի,
ի բախս ոչինչ մասըն չունի:

ԼԱ. 1. — ... երկինքըն կու նայի, Ս 97.

ԼԳ. 4. — մեկըն աղկար է սարսելի, Ս 110.

ԼԹ. 4. — կամ, գաս, Ա.

ԾԲ

Արևեսն ուսումն է ամենի,
բայց ու շրմորհն է հետ պիտի,
ու [= հազար] փայտ է մարդ երեւի,
(ու) ունի շրմորհն ազգի ազգի:

ԾԳ

Ռ [= Հազար] սիրուն մարդ պիտանի,
հաւն կայ զէս փայտ մի յանատի,
մեկ մի գիտէ արուեստ բարի,
եթե բերթեր 'ու եկեղեցի:

ԾԴ

Մեկն է ձեռօքն զէս գոյի,
որպէս զըլաւն է յարաւորի,
ու մեկ մի հիւսն երեւելի,
արուեստաւոր ամեն փայտի:

ԾԵ

Կապէ նավեր ու զերեկնի,
ի յամենայն զէս 'ու ի ծովի,
մեկ մ'արուեստաւոր է երկաթի,
հալէ զէս մոմ ի մէջ հրի:

ԾԶ

Կապէ ճաւանն ու զրէհնի,
'ու առնէ ու [= հազար] մանուկայնի,
զի առանց հրոյ եւ երկաթի
անհրաւիրն թ'երկիր գործի:

ԾԷ

Մեկն ոսկերիչ է անուանի,
արուեստ ի վեր քան զամենի,
առնու բազում արծաթ 'ու ոսկի,
մանհրաւիրն զինչ որ պիտի:

ԾԸ

Ու մեկ մ'անգէս ու անմարդի,
որպէս մհուկ յովանակի,
չգիտէ ընչիկ բան արվեստի,
յերկիր Երզնի ողորմելի:

ԾԹ

Ով արարիչդ ամենայնի,
ես քեզ մեղայ հոգս ու փոշի,
շատ ծրուրիւն տեսայ յերկրի,
ես քեզ հայնդի ժողադրեցի:

ԾԺ

Կիսոց մի քաղցր ես ու բարի,
կիսոց մի դառն ես ու լիպի,
ու [= հազար] բարի կա ի երկրի,
ու մեկ կարօտ ամենայնի:

ԾԻ

Ռ [= Հազար] օղաթ հետը երկրի,
մեք ամենէն ենք իր հեռի,
մեք պանդուխտ ենք ի վթի,
'ու անօրինաց զամեն գերի:

ԿԱ

'Իեռ ի վերայ այս ամենի,
գեհենն ի վառ կայ ու պահի.
ով արարիչ Տէր ամենի,
զու ես Քրիստոս քաղցր ու բարի,

ԿԲ

մեզ ողորմեայ եւ տուր հոգի,
տեսայ արայ զվեզ արժանի,
զի զանձաւորս քննեցի,
զյաւթեցինցն ոչ յիշեցի:

ԿԳ

Իշխան դրեւ եւ մեկ մեկի,
'ու ողորմ ի սիրտդ չանկանի,
Տէր ամ այս քող եղաւ երկրի,
որ մեծն ու փոքրն ճանաչի:

ԿԴ

Ինձ զայս արա պատասխանի,
քննել կամիմ քե (յ)ուր յայնի,
զբախտէն ասայ քե ուր լինի,
զօղաբարն ցոյց ուր գրանի:

ԿԵ

Որ մեկն առնու լի 'ու աւելի,
մեկըն մընայ կողուպելի.

ԿԶ

Մեկն է գիտուն եւ հրաւալի,
հասեայ ուսմանց եւ արուեստի,
զրաւարդաց անդադրելի,
որպէս զյորձանքս հեղեղի:

ԿԷ

Մեկն է քրդէս յիմարելի,
անասունկերպ Երզնի,
քե լուծին ի փորն ի շուռ անցնի,
նայ ի յոչ որ գիր չըդիպի:

ԿԸ

Մեկն անբերան եւ անմարդի,
զինչ որ խօսի բանն իւր անի,
խելքն ու միտն է անմիտի,
'ու ինքն անըրգած յամեն տեղի:

ԿԹ

Մեկն է տեսողն զովելի,
շատ շրմորհոք մեծարելի,
բախտն բերէ զամեն բարի,
'ու ինքն յամենայն մարդէ գովի:

ԿԴ. 3. — Աժ, այս հանց թող եղաւ յերկրի,
Ս 127.

4. — Որ մեծ ու փոքրն հանաւի, Բ 172.
'Ր ոչ մեծ ու փոքրն հանաւի, Ս 128.

ԿԵ. 2. — լուր, ԴՅԲ, Ս 132.

ԿԶ. 2. — կողուպելի, եղաւ կելի, Ս 136.

ԿԷ. 2. — հասեայ, հասաւ, Ա.

3. — անդադրելի, անդադրեւելի, Ս 139.

ԾԴ. 3. — հիւսն, հայն, Ա.

ՀԱ

Մեկն իւր կերպովն օրնագի,
զի գիշերես ե' ու աղօթողի,
օօլաթ ու բախս իւր չըլինի,
'ու ինքն զամեն գլխիվայրի:

ՀԲ

Մեկն է գոհար 'ու ամենայի,
գեղեցկացեւ զարմանալի,
բայց թէ ու [= հազար] աղէկ լինի,
զամենն ի բախսըն գայ հայի:

ՀԴ

Մեկին յանցանքն կու ծածկի,
բազում չարիքն պարտակի,
ու մեկ մի մսզ մ'արաս ունի,
'ու ամեն(ն) յերկրի բացայայթի:

ՀԵ

Մեկ մի զաստենըս կու շանի,
ու երկնաւորն իր կու պահի,
ու մեկ մի բնաւ հանգիստ չունի,
'ու անքէն գեհնեն իր կու պահի:

ՀԶ

Մեկն է արգար 'ու առաքինի,
պահող նզնող անկապելի,
բայց թէ յետոյ իրք սըղալի,
այն որ ոչինչ մասըն չունի:

ՀԸ

Մեկն մի օրջել է վայրենի,
գործել զազիր գործ 'ու աղօթողի,
թէ զզրանայ խոսովանի,
նայ զինչ գործել է այն չլիւզի:

ՀԹ

Մեկին համած է կին բարի,
արեգակնըն նրմանի,

մեկին դրամ լուծ ու սամի,
որ լուկ աջօքն չընայի:

ՀԲ

Ու մեկին կին կայ ցանկալի,
զգայ ու գցերէկ իւր առաջի,
'ու ինքն է ժամար 'ու առաքինի,
որ ի ամեն լեզուէ գովի:

ՀԴ

Մեկն ի ճեսուն կայ ու պարսի,
գիշերն ի փունըն կու փործի,
թէեւ ի յիւր կինըն լինի,
նայ այլ չը մեք յեկեղեցի:

ՀԶ

Ամ բեր զայն միսքն որ չը ծըռի,
կամ զայն հաւասն որ չերկմբի,
այդ եր է բանք ու այսպիսի,
արգարագաս դասաւորի:

ՀԸ

Որ մեկըն գայ դար ի դարի,
մեկին ու [= հազար] դար պատանի,
մեկն չլինի խորհել ի մեքի,
ինչ իր խորհուրդըն կասարի:

ՀԹ

Ու մեկն ողբայ եւ պաղասի,
'ու ոչ ինչ խորհուրդ իւր չը դորդի,
մեկն է ու [= հազար] բարով ի լի,
ամեն կողմանց իւր յաջողի:

ՀԲ

Մեկն է դասարկ 'ու ողորմելի,
զամեն ի ծախն իւր պատանի,
ամ թէ այս պատեն որ կու լինի,
նայ ուր բարակն է թող կրքի:

Ն. ԵՊՍ. ՇՈՎԱԿԱՆ

ՀԱ. 2. — գիշերես, ախտերես, Բ 228. գէշերես,
Ս 156.

ՀԲ. 4. — ամէնն, Ս 170.

ՀԴ. 1. — Մէկըն զանգէ'նըն ... Ս 171.

4. — ... է իւր տեղի, Ս 174.

ՀԶ. 2. — անկապելի, լաւ, պիտանի, Ս 176.

3. — յետոյ թէ, նա'յ. իրք մի ոխալի, Ս 177.

ՀԸ. 4. — այն, այլ, Ս 182.

ՀԹ. 1. — համած է, հրամար ես, Ս 183.

2. — ի յարեգակըն նրմանի, 2, որ կը
վերջանայ հոս.

2. 3. — որ այս բաներս են աշխարհի, Ս 203.

2Ա. 1. — Որ մէկին կայ բախտն ի բանի, Ս
205 և լս.

2. — դուր, զար, Ս 206.

3. — մէկըն չունի ... Ս 207.

4. — զինչ խընդըրուածք կայ' կատարի,
Ս 208.

2Բ. 2. — և իւր խորհուրդն ոչ յաջողի, Ս 210.

